

HET INDISCH NIEUWS

N.V.
„HET INDISCHE NIEUWS”
Directeur: G. de Pree
Hoofredacteur:
L. F. Tijmstra

Bureau Red. en Admin.:
Vondelstraat 125
Tel. 391429 - Giro 85369
's-GRAVENHAGE
Abonnementsprijs:
p. kw. f 4.—, p. Nr. f 0.35

Geïllustreerd Weekblad uitsluitend gewijd aan de Overzeesche Gebiedsdeelen

Voor advertenties wende men zich uitsluitend tot het Bureau Bouwmeester en v. Leeuwen, Heerengracht 60, Amsterdam.

De Indische Paragraaf

Vóór dezen oorlog, die de geheele wereld heeft ontredde, was de Indische paragraaf in de Troonrede, — wij spraken toen nog argeloos van de „koloniale paragraaf” —, voor „ons Indischmenschen” het belangrijkste punt in dit gewichtige staatsstuk. In den regel werden wij er niet veel wijzer van de „paragraaf” omvatte hoogstens twee of drie korte alinea's in den tekst en vond haar plaats kort vóór het slot van de rede, als zowat alles reeds de revue had gepasseerd. De Pers in Indië had zelden reden tot juichen in haar commentaren op de Troonrede, welke op een zoo indrukwekkende wijze in de Ridderzaal werd uitgesproken; aan de „Indische Troonrede” waarmede de Gouverneur-Generaal ieder jaar in de Mei-maand de nieuwe zitting van den Volksraad opende, had zij meer houvast. De zaken staan nu anders. Het Koninklijke woord, in de Ridderzaal op Dinsdag 20 November j.l. met betrekking tot Indië uitgesproken, stond in het middenpunt der, — niet alleen parlementaire —, belangstelling van ons volk en de plaats in het geheel der rede en de omvang van de „Indische paragraaf” bewezen ditmaal op onduidelzinnige wijze het groote gewicht dat eraan werd gehecht. Niet alleen ons volk zal dit hebben gevoeld en begrepen; ook het Buitenland zal dezen indruk hebben ontvangen. Men mag toch veilig aannemen, dat bepaalde regeeringskringen in Londen en Washington, bijvoorbeeld, ditmaal voor de Troonrede van H. M. de Koningin bijzondere aandacht hebben gehad. Men zal ook daar ter plaatse in Haar woord de bevestiging hebben moeten zien van het welbewuste streven, — reeds eerder in een Regeeringsverklaring tot uiting gekomen — langs grondwettelijke weg een gelukkiger toekomst op te bouwen voor Nederland en Indonesië beide, een toekomst gegrondvest op de vrijwillig aanvaarde saamhoorigheid van alle Rijksdeelen. Men mag in het feit, dat minister Atlee juist op den dag vóór de plechtigheid in de Ridderzaal een verklaring aflegde ongeveer in gelijken geest méér zien dan een toevallige coincidentie.

De Status van ons Koninkrijk.

De Staatkundige herbouw van ons Koninkrijk is in vollen gang. Over de

voorbereidende werkzaamheden hebben wij onze lezers in een drietal artikelen, in de nummers 8, 9 en 10 van ons weekblad verschenen, uitvoerig ingelicht. Deze werkzaamheden hadden voortgang ondanks de zeer moeilijke omstandigheden waaronder als gevolg van de Duitsche bezetting hier en van de Japansche bezetting gindsch gearbeid moest worden. En nu heeft Hare Majesteit Haar wensch en wil ten deze nadrukkelijk geformuleerd: „Ik weet, dat Nederland bereid is onbaatzuchtig mede te werken aan de totstandkoming van een nieuwen status van ons Koninkrijk. Het spoedige bijeenkomen van de Rijksconferentie blijf ik daarom bevorderen.” Het is duidelijk, dat tegenover alles wat het bijeenroepen van deze Ronde Tafelconferentie vertragen kan, krachtig stelling zal worden genomen. De tegenwerkende factoren kan men van dag tot dag scherper onderscheiden. Men is

het in vrijwel alle kringen er nu wel over eens, dat de extremisten op Java geen politieke idealen kennen en dat hun optreden onder de vlag der zoogezegde „Indonesische republiek” uitsluitend beoogt voor hun roof- en plundertochten een zoo ruim mogelijk terrein te vinden. De werkelijke Indonesische nationale beweging wordt door deze moordende en brandstichtende, door Japanners opgehitste benden, die er niet voor terugdekampen met weerlooze vrouwen en kinderen onder moordend vuur te nemen, wel zwaar gecompromitteerd. Wij weigeren zelfs aan te nemen, dat deze benden als het extreme deel der Nationalisten moeten worden beschouwd. Daarvoor denken wij te goed over de reële beweging der waarlijk oprechte Nationalisten, die een open oog hebben voor de naaste toekomst der Indonesische volkeren en voor hetgeen door Nederland, geestelijk

Indië in de Troonrede

In de eerste Troonrede na de Bevrijding, in de Ridderzaal op Dinsdag 20 November j.l. uitgesproken, heeft H.M. de Koningin het volgende ten aanzien van den toestand in Indië gezegd:

„Met groote zorg vervult Mij de ontwikkeling der gebeurtenissen op Java. In gespannen medeleven volg Ik het lot der talloze kinderen, vrouwen en mannen, beroofd, in lijfsgevaar of nog onverlost in de dreiging van een verduwaasde massa. Ik versta de gevoelens van bitterheid in de harten van hen, wien al dit onheil en onrecht is aangedaan. Ik betreur diep het leed dat tot aan het herstel der orde over Java's bevolking onvermijdelijk zal komen.”

„En toch blijven wij pogen voor Nederlanders en Indonesiërs in dit thans geteisterde land de toekomst te redden, de toekomst van een Gemeenebest, gebouwd op de vrijwillig aanvaarde saamhoorigheid der Rijksdeelen. Geen wraakoefening staat ons voor oogen, noch de vestiging eener koloniale overheersching, doch wij houden ons er van overtuigd, dat slechts de gemeenschap onzer volkeren, hier en overzee, een waarborg biedt voor aller harmonische ontwikkeling, veiligheid en blijvende welvaart. Daartoe de mogelijkheid te scheppen, is de groote krachtsinspanning waard, die te dien van ons volk zal worden geleverd. Moge het ons spoedig gegeven zijn de grondgedachten, die Ik reeds schetsmatig ontwikkelde in Mijne radiorede van 7 December 1942, langs constitutionele weg tot volle werkelijkheid te zien worden. Ik weet, dat Nederland bereid is, onbaatzuchtig mede te werken aan de totstandkoming van een nieuwen status van ons Koninkrijk. Het spoedige bijeenkomen van de Rijksconferentie blijf ik daarom bevorderen.”

„Vol bewondering ben Ik voor het groote aandeel van Suriname en Curaçao, zoolwel in de oorlogvoering van het Koninkrijk, als in de hulpverlening aan Nederland. De nationale gevoelens van de bevolking van deze gebiedsdeelen zijn in de afgelopen jaren op onduidelzinnige wijze tot uitdrukking gekomen en zullen zonder twijfel op de aanstaande Rijksconferentie als een kracht ten goede medewerken.”

en materieel, in het belang van deze toekomst werd verricht.

Wie keeren zich tegen de Nederlanders?

Wie alle verzet in Indië toeschrijft aan de „Nationalisten” ziet de zaak volkomen verkeerd. Over de oorzaken van het verzet in Indië bracht „Elseviers Weekblad” in zijn nummer van 17 November een voor velen zeer verhelderende beschouwing. „Onder hen, die zich tegen de Nederlanders keeren, bevinden zich, — zoo schreef het blad —, ook de zoogenaamde HeiHo. Dat is een soort militair corps, dat de Japanners al in 1944 gingen vormen. Zij riepen vrijwilligers op, om zich militair te laten oefenen en dan, samen met de Japanners, den strijd tegen het Westen te voeren. Daar hebben zich naar men aanneemt 20.000 à 30.000 man voor laten vinden. Zij zijn militair geoefend, van wapenen voorzien; en waren dat eerst nog eenvoudige wapenen, na de capitulatie hebben de Japanners wel gezorgd, dat zij ook over mitrailleurs en zelfs mortieren de beschikking kregen.

Wie aan dit feit, dat deze lieden bereid waren tegen Nederlanders de wapens op te nemen, eenig bewijs mocht willen ontleenen voor een meer algemeene anti-Nederlandsche gezindheid in Indië, vergeet snel en veel. Hij vergeet, dat hier te lande duizenden Nederlanders dienst namen bij de „Waffen-S.S.” en andere Deutsche corpsen; hij vergeet, dat duizenden andere Nederlanders zich opgaven voor de Landwacht.

Daarnaast zijn dan duizenden anderen. De eigenlijke aanhang der extremisten. Ook hiermede is het beeld nog niet volledig. Want er zijn nog andere groepen. Dat zijn degenen, die nu tierende benden vormen, leege woningen binnendringen, stelend en roovend alles wat los en vast is, auto's aanhouden, voorbijgangers plunderen en vrouwen molesteeren.

Om de aanwezigheid van deze marauders te begrijpen, moet men zich, — vervolgt „Elseviers Weekblad” —, een oogenblik voorstellen, wat hier te lande gebeurd zou zijn, indien na 5 Mei eens zeven weken zouden zijn verlopen, waarin alleen Duitschers, N.S.B.-ers en Landwacht gewapend aanwezig zouden zijn geweest. En geen politie, geen bestuur, geen Geallieerde en geen Nederlandsche militairen.

Bandeloze elementen.

Welnu — elke samenleving bevat die bandeloze elementen, die alleen in toom gehouden worden als bestuur, politie en justitie normaal functionneeren. In Indië bestaan zij eveneens en zij beleven een tijd, die hun stoutste dromen overtreft. Zij kunnen straffeloos de woningen binnendringen en stelen wat hun aanstaat; zij kunnen straffeloos menschen aanranden, plunderen, mishandelen en doden. Zij doen dat dan ook vlijtig en al richten zij zich allereerst tegen het weerlooze deel der Nederlanders en tegen het onbeschermde Nederlandsche bezit, zij sparen geenszins de anderen: ook de Chineezzen en het welgestelde deel der Inheemschen zijn van leven en bezit niet zeker.

Een typeerend voorbeeld van deze laatste groep gaf Frank Roston dezer dagen in een telegram aan de „Daily Express”. Hij vertelde daarin van Pak Majah, den schrik van het Krawangsche.

Deze Pak Majah was inderdaad, al vele

jaren lang, een dier roovers, die vooral in den strijd der particuliere landerijen vrij veel voorkwamen. Soms werden zij door de veldpolitie opgepakt, maar na het rustig verblijf in de gevangenis vormden zij dan opnieuw een kleine bende. Die strekte vrijwel nooit de handen uit naar Europeesche eigendommen: deze lieden beperkten er zich toe de Inheemsche bevolking van hun landstreek te terroriseeren.

Welnu — ook voor hen is een gulden tijd aangebroken. Pak Majah zag zijn schare volgelingen groeien tot eenige duizenden en Pak Majah, kampongdief, noemt zich thans..... veldmaarschalk. En ziet, het simpel bedrijf van karbouwen stelen, tokhouders afpersen en desalieden berooven, is eensklaps uitgegroeid tot weinig minder dan een heiligen oorlog. Hij laat zijn volgelingen luidkeels „Merdika!” roepen en opereert in het groot. Hij heeft Japansche wapens en hij staat voor niets.....”

Tot zoover „Elseviers Weekblad” in zijn beeld van het verzet in Indië. Indië-kenners zullen er met instemming kennis van nemen. Met anti-Nederlandsche gezindheid heeft dit alles niets te maken. De mededeelingen, welke ons thans uit Indië geworden, uit brieven en uit persoonlijke gesprekken met uit Indië in ons land teruggekeerde vaderlanders, laten een geheel anderen toon hooren.

„Laten de Nederlanders toch spoedig terugkomen!”

Wij spraken Nederlanders, kort geleden van Java en Sumatra teruggekeerd. Verreweg het grootste gedeelte der inheemsche bevolking, verklaarden zij eenstemmig, is niet tegen ons. „Laten de Nederlanders toch spoedig terugkomen!”, dat was de slotzin van menig gesprek, dat op Java en Sumatra met inheemschen werd gevoerd.

Eenzelfde geluid klinkt uit tal van brieven, die thans hier te lande uit Indië worden ontvangen. Wij zouden hierbij uitvoerig kunnen stilstaan, maar op het oogenblik releveeren wij slechts deze uitingen van onverdachte zijde. Voor zoo-

ver noodig, geven zij relief aan het besef, dat, zoodra orde en rust in Indië zijn hersteld, vruchtbare besprekingen kunnen worden gevoerd die haar bekroning zullen vinden in een met bekwamen spoed bijeen te roepen Ronde Tafel-conferentie. En daarom dat wij niet aarzelen, aan de woorden van Hare Majesteit de Koningin in de Indische paragraaf van de Troonrede de beteekenis te hechten, welke de werkelijkheid voorschrijft. Dat Zij met kracht het spoedige bijeenkomen van de Rijksconferentie zal blijven bevorderen, kan niet anders zijn dan in het belang van Nederland en Indonesië beide. Als van ons volk hiervoor groote krachtsinspanning wordt geveerd, dan zullen wij ons met geestdrift en toewijding daartoe zetten. Harmonische ontwikkeling, veiligheid en blijvende welvaart, — zoo heeft Hare Majesteit het treffend gezegd —, vinden een waarborg in de gemeenschap onzer volkeren, hier en overzee.

Laten wij dit voor oogen houden. Ons volk heeft nooit in zijn historie zulke kritieke tijden doorgemaakt als thans. Leeggeplunderd, verarmd, in rouw over duizenden van zijn zonen, wordt thans ook nog gepoogd het grootsche werk, dat het in Indië volbracht, tot onvruchtbaarheid te doemen. Maar evenals de mensch, ontvangt ook een volk in zijn bittersten nood kracht naar kruis. De krachten tot herstel ontwikkelen zich naar alle zijden. Steun en vriendschap en blijken van hulpvaardigheid ontvangen wij van vele kanten. Hare Majesteit heeft aan het slot van de „Indische paragraaf” woorden van dank tot Suriname en Curaçao gericht, woorden van dank en bewondering, die wij gaarne onderschrijven. Maar vóór alles ligt onze kracht, ons geloof en ons vertrouwen in de toekomst van het Rijk in de woorden van onze Vorstin, die in de oude Ridderzaal weerklonken op dezen historischen derden Dinsdag van November, woorden die getuigen van wil en vastberadenheid en van die voortreffelijke eigenschappen van inzicht en beleid waaraan ons volk in kritieke tijden van zijn geschiedenis zijn redding heeft te danken gehad. Zoo was het en zoo zal het ook ditmaal zijn.

GEBOUW DER NEDERLANDSCHE HANDEL MAATSCHAPPIJ TE BATAVIA.

Schoten knallen

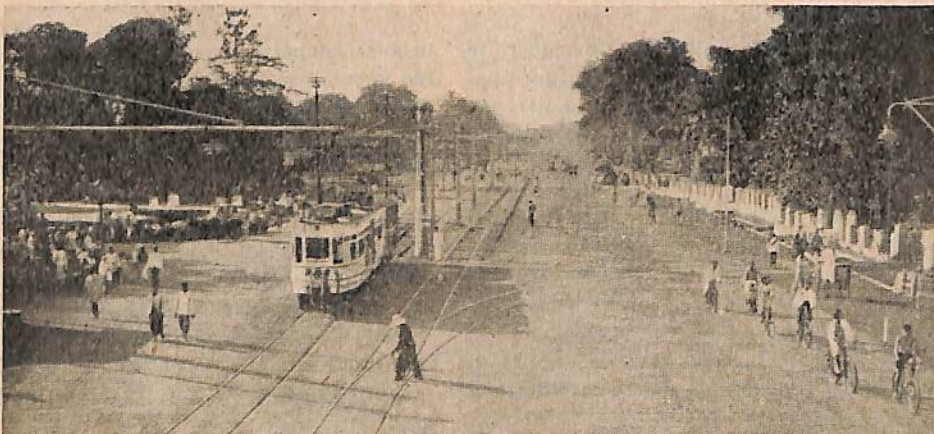
in Batavia . . . . .

De berichten uit Indië van de afgelopen week hebben eenige malen melding gemaakt van gevechtsacties in het centrum van Batavia. Deze acties hadden, gelukkig, niet op groote schaal plaats, maar er werd toch — zoo luidde een van deze berichten — geweervuur gehoord in de directe omgeving van het „Hotel des Indes“. Eens was dit hotel, misschien wel het beste en meest moderne van geheel Oost-Azië, het uitverkoren centrum voor danslustig Batavia. Reizigers uit Holland, in Priok gedebarkeerd, stapten in „des Indes“ af en zij die repatrieerden, brachten veel den laatsten nacht op Java in dit hotel door. Zijn rijstafel en candle light-diners waren beroemd en er zullen weinig romans uit het Indische leven zijn verschenen, waarin „Hotel des Indes“ niet op een of andere wijze als „plaats van handeling“ werd aangeduid. Nu knallen er schoten in de onmiddellijke omgeving van deze mondaine en moderne karavanserai.....

Batavia telde op het tijdstip waarop de oorlog uitbrak, 35 Europeesche hotels,

HOTEL „DES INDES“ TE BATAVIA.

*KRAMATWEG
te Batavia.*

een zestal moderne flatgebouwen en ongeveer 50 Europeesche pensions.

Behoorlijk aangekleede zalen en kamers trof men niet alleen in de eerste-rangs hotels aan — waarvan „Hotel des Indes“ verreweg het voornaamste was — doch ook in de meer bescheiden hotels en in de familie-pensions.

Behalve het vermaarde „Hotel des Indes“ met zijn moderne eet- en danszalen en met zijn gezellige lobby, telt Batavia nog het ook zeer goed bekend staande „Hotel der Nederlanden“, het vanouds bekende „Grand hotel Java“ en tenslotte het zeer moderne „Hotel des Galeries“. Niet minder dan acht van de groote hotels bevinden zich aan het Koningsplein; de meeste andere liggen in de onmiddellijke omgeving van dit centrum. Er waren destijds in Batavia ook nog twee Japansche hotels.....

De berichten betreffende den toestand in Batavia hebben de laatste dagen ook

eenige malen den naam Kramat genoemd als plaats waar zich incidenten hebben voorgedaan. Nevenstaande foto vertoont een deel van den weg Kramat, een van de voornaamste schakels tusschen Batavia-centrum (Weltevreden) en Meester-Cornelis. Het wegennet van Batavia was sinds enkele jaren grondig verbeterd en praktisch geheel geasphalteerd.

*KALI BESAR
Europeesche zakenwijk
te Batavia.*

Een „Skymaster” keerde terug uit Indië . . . . .

In ruim zes vliegdagen naar Indië en terug. Dat is een prestatie, die met een roode letter aan den balk mag. 120.000 poststukken heen, 40.000 poststukken terug. Gemiddeld 25 passagiers. Ja, dat is inderdaad een onderneming, waarvoor, behalve de organisatoren, de wakkere bemanning onder gezagvoerder Koen Parmentier, een eeresalut verdient. „En er is geen schroevendraaier aan te pas gekomen”, vertelde de heer Martin ons, die als chef van de Indië-lijn de geheele tocht heeft meegemaakt.

Vijfentwintig repatrieerenden werden in drie dagen uit het warme, onrustige Batavia, naar het kille, maar kalme Nederland vervoerd. Vijfentwintig passagiers en 40.000 poststukken, bagage en... een tros bananen, die misschien op de vrij kleine, doch enthousiaste begroetingsmenigte, nog wel den meesten indruk maakte.

Dertien dagen is de DC 4 NL 300 onderweg geweest. De toestand der vliegvelden is meegefallen, de medewerking van de RAF was voorbeeldig en als de handteekening op de vergunning verkregen is, kan op 28 November de geregelde dienst geopend worden. Voorloopig met een frequentie van drie machines per week, maar binnen enkele maanden zal een dagelijksche dienst onderhouden kunnen worden. Op papier is het schema al volledig uitgewerkt.

In dertien dagen uit en thuis.

Dertien dagen lang hebben wij den gang van dit Indië-vliegtuig met spanning gevolgd. Napels, Cairo, Karachi, Colombo. Hier een onverwacht oponthoud van twee dagen. De route werd omgelegd via de Cocoseilanden. („U moet maar eens op de kaart kijken en beseffen wat dit beteekent”, raadde de heer Martin).

Op het Batavia'sche vliegveld werd het gezelschap ontvangen door den directeur van Verkeer en Waterstaat, den heer Warners. Twee dagen van bliksembezoeken („te kort om iets over den politieken toestand te kunnen zeggen”) en weer huistoe met een twintigtal repatrieerenden, die om gezondheidsredenen voorrang hadden. De voor Holland bestemde passagiers worden door het Nederlandsch-Indische departement van Verkeer en Waterstaat aangewezen.

Terugtocht: proeflanding te Palembang verloopt naar wensch, 19 November

DE SKYMASTER THUIS; SCHIPHOL 23 NOVEMBER 1945.

landing te Rangoon, 22 November te Cairo. Hier een dag speling om de repatrieerenden in de kleeren te steken uit de voorraden der repatrieringstoko in het Heliopolis Hotel.

Drieëntwintig November 3.00 uur namiddag. Uit de laaghangende nevels duikt het machtige vliegtuig, handen worden geheven, zakdoeken, zwaaien de passagiers en bemanning een welkomstgroet toe. Ik weet niet of deze passagiers al eerder met de puinhopen van Nederland

hebben kennis gemaakt. Hier op Schiphol komend zullen zij niet anders kunnen zeggen dan: „Er is hier veel vernield, maar er wordt gewerkt!” Bij het trapje spreekt de heer Plesman eenige woorden van welkom: „Juist nu weer een regelmatig contact met Indië mogelijk blijkt, gaat ons hart uit naar dat verscheurde land. Laten wij hopen, dat er weer spoedig een normaal leven daar terugkeert.”

De K.L.M., of neen, eigenlijk de Regeeringsluchttransportdienst verricht hier prachtig werk. V.

GEZAGVOERDER KOEN PARMENTIER WEER „IN DEN FAMILIEKRING”.

Indië in de twintiger jaren

Journalistieke en andere herinneringen door Boekitangin.

IV.

Gigi Ambon.

Hij heette natuurlijk anders, maar ik noem hem in gedachten altijd Gigi Ambon, en zijn heugenis blijft voor mij onverbrekelijk verbonden aan de Indiëvaart van de Noordam in den zomer van 1918. Er zijn misschien nog wel lezers, die zich de befaamde reis van het schip herinneren. Ik voor mij zal die trip van bijkans drie maanden om Schotland en de Kaap, met in totaal twee aanlegplaatsen, mijn leven lang niet vergeten.

Het begin was erg voorspoedig, men waande zich aanvankelijk zelfs in een soort van Lullekkerland. Dat kwam van wege den overgang. Holland leed namelijk in dien zomer wel niet bepaald honger, maar 't was toch lang geen vetpot, en de meesten onzer hadden al maanden lang niet veel anders gegeten dan zoete veenaardappels en oorlogsbrood, dat men amper door de keel kon krijgen. En nu kwamen we plotseling in een omgeving waar geen krimp was, waar men echte koffie en echte thee kreeg, en spiegel-eieren met ham, en melk à volonté, en nog veel meer heerlijkheden die men al lang ontwend was, — kortom, we kwamen uit de groote schaarschte in den overvloed, we konden ons geluk niet op. Maar de reis had nog geen veertien dagen geduurd of dit regiem had de bekoring van het nieuwe verloren; men vond het vanzelfsprekend, maakte zelfs vergelijkingen met de Lloyd en de Nederland-booten van vroeger jaren toen de hofmeester nog heel anders voor den dag kwam. En al heel gauw daalde de stemming aan boord, om allerlei redenen, tot beneden het nulpunt.

Men kon trouwens op die reis vreemde dingen beleven. Het is mij eens overkomen dat ik 's avonds laat een bad wilde nemen, en toen ik het licht aangedraaid had in de badkuip een kistje vond met een doode zuigeling er in. Ik had buiten op de gang wel een paar baboes zien zitten, en zij hadden mij ook wel gezien, maar ze hielden me naar later bleek voor den vader van het stumperdje en meenden dat ik afscheid kwam nemen. Daarom hadden ze me laten passeeren. De badkamer boven de schroef achter in het schip was tot chapelle ardente uitverkoren, in afwachting van de droeve plechtigheid van de overboordzetting, die des anderen daags geschiedde. Toen stopten de machines van de vier schepen die het convooi vormden — behalve de Noordam voeren daarin ook nog de Hertog Hendrik, de Tabanan en de Bengkalis —, er was een korte plechtigheid, het kistje werd overboord gezet en de schepen stoomden verder. Dit gebeurde tijdens de reis tien of elf maal, telkens voor heel jonge kinderen, die ingewandskwalen kregen en na korte ongesteldheid stierven. Ja, het was een fameus schip, die Noordam, — een moord-schip zouden ze nu zeggen. De passagiers spraken al gauw van de Moorddam.

Ongetwijfeld was dit niet heelemaal billijk ten opzichte van schip en bemanning. De Noordam was eigenlijk een Amerika-vaarder, en hoegenaamd niet geschikt voor een tropenreis, vooral niet

nadat men er tientallen hutten bijgebouwd had om maar zooveel mogelijk passagiers te kunnen stouwen. Er waren veel binnenhutten, er waren zelfs hutten in de lengteas van het schip, vlak bij de stoomketels, hutten die een meter of twintig verwijderd waren van de naaste patrijspoort, waardoor de frissche lucht moest binnenkomen. En daarin woonden maandenlang gezinnen van vier en meer personen. Hoe de stemming was onder die menschen, meestal oudgasten, die aan heel ander gerief gewend waren, laat zich denken. Voorts waren ze niet gewoon aan de Europeesche stewards, en die stewards van hun kant konden niet opschieten met de passagiers, gewend als zij waren aan Yankees die scheutiger waren met tips dan de van verlof terugkeerende ambtenaren en ambtenaartjes aan boord van de Noordam. Dit gaf aanleiding tot strubelingen zonder eind. Tenslotte was de langdurige gedwongen promiscuïteit ook niet bevorderlijk voor de verhouding van de passagiers onderling. Er waren een tweehonderd kinderen aan boord, de kinderen maakten ruzie, de ouders trokken partij en zoo ontstonden er veeten en futtiliteiten, maar daarom niet minder diepgeworteld en hardnekkig. Het zou me niet verwonderen als nu nog oudgasten elkaar negeerden omdat bijkans dertig jaar geleden hun kroost elkaar op de Noordam in de haren was gevlogen.

Een van de passagiers nu die nooit ruzie had, noch met de bemanning, noch met zijn collega's, die integendeel zeer getapt was zonder daar naar te streven, was Gigi Ambon. Toch had ook hij een zwerm kinderen, — van die heel donker getinte Ambonneesche kleuters met pikzwarte oogen en dikke verwarde haarbossen, echte wildebrassen maar nooit brutaal, altijd gekenmerkt door een zekere voorname rust, die ze van hun vader geërfd schenen te hebben. Want Gigi Ambon, een belastingambtenaar, was een gentleman. Altijd gekleed om door een ringetje te halen, altijd hoffelijk tegen de dames, ook tegen de minst bekoorlijke, altijd te vinden voor een partijtje omber of schaak met de heeren, altijd vriendelijk voor de kinderen. Hij klaagde niet, hij kankerde niet, hij roddelde niet. Hij zat dik in 't geld, maar pronkte er niet mee, en zelfs de zware gouden horlogeketting, die de bereaide dasspeld en de ringen met groote steenen, die bij een ander protserig gestaan zouden hebben, droeg hij zonder dat iemand er aanstoot aan kon nemen, met voornaamheid. Zijn vrouw, een langoureuze Ambonneesche, had diezelfde liefde voor massieve sieraden, en tooide zich er even gedistingeerd mee.

Ik mocht Gigi Ambon graag lijden, en ik had dan ook zeer met hem te doen, toen hij na een week of wat bezocht werd door een kaakontsteking, die hem rust noch duur gunde. Hij klaagde niet, dat deed hij nooit, maar zijn oogen stonden flauw, en hij was wat stiller dan gewoonlijk. Hij kon aan boord niet geholpen worden, want er waren wel dokters, maar geen enkele tandarts, die het zware abces kon behandelen. Toen we Las Palmas aandeden, waar we drie dagen zou-

den blijven liggen, ging hij dan ook dadelijk op zoek naar een dentiste.

's Middags zag ik hem in den beroemden bloementuin van Hotel Continental, waar ik onder de boomen-met-kanarievogels zat te lunchen. Hij was niet geslaagd. Wel had hij een tandarts gevonden, maar dat was een piepjong baasje, dat hem niet het minste vertrouwen inboezemde. Hij had hem niet goed kunnen verstaan, maar wel begrepen, dat de jongeman onmiddellijk wou gaan snijden, en daar had hij toch niets voor gevoeld. Of ik niet met hem mee wou gaan om een ander te probeeren?..... Natuurlijk wou ik dat. We kregen een adres van den hotelhouder en reden er onmiddellijk heen. Het moest een beroemdheid zijn, iemand die pas uit Europa was gekomen en met het Roode Kruis in het Duitsche leger had gewerkt.

De tandarts woonde in een huis als een paleis, niet ver van het groote Casino. Men kwam eerst in een patio: een binnenplein met palmen en een fonteintje, liep dan een breede trap op, een galerij door en kwam dan in een zaal van enorme afmetingen met marmeren vloer en donkerblauw betegelde wanden. In het midden stonden stoelen van de modernste constructie, tegen de wanden vele glazen kasten met genoeg blinkend materiaal om een dozijn patiënten tegelijkertijd te behandelen. Het was kennelijk een installatie voor de Amerikaansche geldmagnaten, die in normale tijden in grooten getalen den winter in Las Palmas kwamen doorbrengen.

De dokter was een kleine, levendige Spanjaard die Duitsch sprak. Hij bekeek de gezwollen kaak en schudde aanstands bedenkelijk het hoofd. Daar zat een kies, een enorme kies, en die moest er uit. Maar het zou moeilijk zijn, en ook erg pijnlijk, want met een abces kon je niet verdooven. Hij zou den senior een drankje geven en daar moest hij maar mee spelen, liefst aan één stuk door, en over twee dagen terugkomen, kort voor het schip zou vertrekken. Misschien was het dan te wagen.

Twee dagen later waren we terug. Gigi Ambon ging in den stoel zitten, vroeg of ik er bij wou blijven, want hij sprak geen Duitsch, de Spanjaard haalde zijn tangen te voorschijn, en het trekken begon. En toen is me duidelijk geworden waarom de Ambonneezen de taaiste en gehardste vechtersbazen van ons Indische leger zijn. Want wat die arme Gigi Ambon onderging zonder een krik te geven, was meer dan Europeesch vleesch en bloed zouden kunnen verdragen. Het duurde een kwartier, — langer, twintig minuten, en al dien tijd rukte, en trok, en wrong en plukte de kleine Spanjaard aan een kies, die in die massieve Ambonneesche kaak vast zat als een ijzeren asperge in een betonnen bunker. Hij hield alleen af en toe op om uit te blazen, of om een andere tang te halen, waarbij hij heftig gebarend mij en den hemel tot getuigen riep, dat geen tandarts ter wereld ooit voor een dergelijk karwei geplaatst was. En dan greep hij zijn tang weer beet, spande zijn spieren en sleurde den patiënt op en neer in den stoel, die hij bijna uit den vloer trok. — Eve dokter, eve dokter, zei dan Gigi Ambon en steunde zijn hoofd op beide armen, badend in 't zweet. Het was niet om aan te zien. Drie keer ben ik weggevlucht, en drie keer kwam ik terug, omdat ik hem niet alleen wou laten. En onderwijl ging de foltering door.

Met een krak schoot de kies eindelijk los, inderdaad een reusachtige kies, maar toen waren zoowel de dokter als schrijver dezès aan de grens van hun krachten.

Senor, zei de Spanjaard, Gonzalez ist mein Name, Ruhlmann heiszt mein Professor, studiert habe ich an Berliner Universität, und am Front habe ich mehr als zehntausend Zähne ausgerissen. Aber so etwas wie dieses Ungeheuer habe ich niemals gesehen. Das nenne ich kein Zahn mehr, dass ist ein Mühlstein...

En toen hield hij zich stil, want hij was doodop, ik zelf op het randje van een flauwte. Gigi Ambon was verreweg het normaalste van ons drieën. Hij betaalde zijn drie-en-een-halve peseta — een koopje, zei hij, ik had gedacht dat het minstens vijftig piek zou kosten — bedankte den dokter allerhoffelijkst en nam me mee in een taxi, want hij moest nog sigaren kopen, en fruit, en wijn, en aangezien hij geen smaak had op 't moment, moest ik die wijn eerst voor hem keuren. Met drie geweldige mandfleschen muscatel, een korf vol meloenperen en ik weet niet meer hoeveel kistjes sigaren kwamen we tenslotte aan

boord, nog net voor het anker gelicht werd, Gigi Ambon even vroolijk en opgeruimd of hij van een pleziertochtje terug kwam. Hij sprak uit zichzelf nooit meer over die marteling in Las Palmas, en als ik er op zinspeelde had hij het alleen maar over dien aardigen dokter, en dat lage tarief. Dat had den meesten indruk op hem gemaakt.

Na de aankomst te Batavia heb ik Gigi Ambon nooit meer gezien. Eerst vele jaren later, toen ik in Frankrijk woonde en een Indische krant las, zag ik zijn naam, en het gaf me een schok. Want daar stond dat de belastingambtenaar die-en-die wegens velerlei chantagepraktijken op rijke Chineezèn, veroordeeld was tot zooveel jaar gevangenisstraf, met ontzegging van het recht om later weer in 's lands dienst te treden. Dat kon toch Gigi Ambon niet zijn?... Maar de naam klopte, de voorletters ook. En ik dacht aan die zware ringen, aan de gouden halssieraden, aan die welgevulde portefeuille.....

En toch houd ik vol dat Gigi Ambon een gentleman was, en meer dan dat: een Man.

thans gevormd door de Chineezestad Singapore, was in vroeger eeuwen de Maleische stad Malaka, eertijds de hoofdstad van een machtig Maleisch rijk, thans een in vergetelheid sluimerende plaats aan de Westkust van het Maleische Schiereiland. In dit handelscentrum, dat volgens inheemsche bronnen op het hoogtepunt van zijn bloei bijna 200.000 inwoners moet hebben geteld, kwamen en verbleven voor korteren of langeren tijd de Arabische, Perzische, Siameesche, Voor-Indische en Chineesche kooplieden, terwijl het ook het rendez-vous vormde voor de zeevarende volkeren van Indonesië zelf, zooals de Makassaren, Boegineezen en Javanen, van welken laatsten landaard in Malaka een niet onaanzienlijke nederzetting bestond. Ook de Maleiers zelf waren toentertijd een volk van zeevaarders en de Maleische handelaars zwermden in den Archipel uit, soms, zooals langs de kusten van Borneo, uitgestrekte, aaneengesloten nederzettingen vormend, soms zich bepalend tot minderheden, die veelal een niet onbelangrijke invloed op de oorspronkelijke bevolking uitoefenden. Onder deze omstandigheden is het dan ook alleszins begrijpelijk, dat het Maleisch naast streken, waar het de landstalen geheel verdrong, zich elders naast deze autochthone idiomen allengs tot een inter-insulaire, maritieme en commercieele hulptaal is gaan ontwikkelen. In aansluiting op deze verbreiding door de Indonesiërs zelf, hebben tot drie maal toe vreemde machten zich van het Maleisch tot vestiging en uitbreiding van hun macht en invloed bediend, zoodoende in niet geringe mate er toe bijdragend, ook op de andere gebieden dan de bovengenoemde van het Maleisch de algemeene, de landstalen overkoepelende hulptaal te maken. Het eerst is dit geschied door de Islam, die in de 14e eeuw haar zegetocht door den Archipel vanuit de Maleische gebieden om de Straat van Malaka is aangevangen. Hierdoor werd het Maleisch de voertaal van de militante leer van Mohammed.

De Mohammedaansch-religieuze geschriften evenals de toelichtende vertalingen der Arabische teksten werden grotendeels in het Maleisch geschreven, zoodat, vooral op Sumatra, langzamerhand een onmiskenbare Moslimsch-literaire overheersching van deze taal ontstond. Zoover ging zelfs de dominerende positie van het Maleisch als Mohammedaansche schrijftaal, dat in Mekka de handleidingen der Mohammedaansche wet ten gebruike van de Indonesische bedevaartgangers in het Maleisch werden geschreven. Ook de Portugeezen, die in 1511 het bloeiende Malaka veroverden, maakten van de Indonesische talen het eerst met het Maleisch kennis. Door de reeds verworven positie van het Maleisch en het feit, dat dit idioom de nieuwe veroveraars tamelijk lag, namen de Portugeezen het als bemiddelingsstaal tusschen hen en de inheemsche bestuurders aan. Zij introduceerden op hun tochten Oostwaarts het Maleisch in de eilandenwereld der Molukken, waar deze taal als de voorname, geïmporteerde taal der heerschers zich weldra hecht wortelde en op sommige eilanden zooals op Ambon en Banda zelfs de landstalen van de kust deed wijken. Evenals elders het Maleisch der Mohammedaansche propagandisten met Arabische woorden werd vermengd, ondervond dit zg. „Moluksch Maleisch” in vrij sterke mate de invloed van het Portugeesch.

HET MALEISCH

en zijn ontwikkeling tot de Bahasa Indonesia

I.

„...Ende dese tael ghenaeemt Malayo wert vermaert ende ghehouden voor die courtostye ende gheschickste van gheheel Orienten. Ende die in Indien die sprake van Malaye niet en can, die en mach niet me, ghelijck bij ons het Fransoys” — zoo luidde reeds in 1596 het oordeel van Jan Huygen van Linschoten, den eersten Nederlander, die uitvoerige berichten over den Indischen Archipel mededeelde, *) en tot op heden heeft het Maleisch deze uitzonderingspositie ten aanzien van de Indonesische zuster talen, ja, want naast het Maleisch worden er in dit eilandenrijk, dat zich uitstrekt over een afstand als van Lissabon tot de Oeral, nog ruim 200 andere talen gesproken, talen, die wel aan het Maleisch verwant zijn, doch verder als op zich zelf staande idiomen beschouwd dienen te worden.

Nu ja, maar Maleisch wordt toch het meest gesproken, zal iemand zonder nadenken geneigd zijn te zeggen. Toch is dit antwoord in zijn algemeenheid minder juist. Het welluidende Javaansch van Midden- en Oost-Java laat met zijn circa 30.000.000 sprekers in dit opzicht het Maleisch ver achter zich, terwijl, zoo wij het Maleisch buiten Nederlandsch-Indië buiten beschouwing laten, ook het levendige en melodieuze Soendaasch van de Preanger en overig West-Java, benevens de taal van het nijvere Madoereesche volk voor een grooter aantal zielen de moedertaal vormen dan met het Maleisch het geval is. Ook in rijkdom van taal en literatuur moet men stellig de prioriteit aan het Javaansch boven het Maleisch toekennen. Landstaal is het Maleisch slechts op Malakka en op de eilandengroepen in

het verlengde daarvan, benevens in de Oostelijke laagvlakte van Sumatra en de kuststreken van Borneo, terwijl in Batavia en omgeving en op eenige eilandjes in de Molukken (Ambon, Banda) door vreemde invloeden gewijzigde dialecten van deze taal worden gesproken. Men lette wel, de bevolking van deze streken, die, zonder Malakka, zeker de 3.000.000 zielen niet zal overschrijden, spreekt het Maleisch van huis uit als haar moedertaal; als tweede, aangeleerde taal verstaan en zoo noodig gesproken, wordt het echter, door de bijzondere positie van dit idioom, door een aanmerkelijk grootere groep, die, door de immer toenemende onderwijsvoorziening, ook nog steeds groeiende is.

Hoe is het nu echter te verklaren, dat juist het Maleisch, dus op lange na niet de grootste taal van den Archipel, noch door een cultureel bijzonder op den voorgrond tredende bevolkingsgroep gesproken, zich tot de lingua franca van dit eilandenrijk heeft ontwikkeld, tot het zoowel tusschen Europeanen en inheemschen als tusschen inheemschen van verschillende landaard onderling gebezigde intermediair, waarvan de moderne vorm thans hoe langer hoe meer met den term „Bahasa Indonesia” (Taal van Indonesië) wordt aangeduid. Ter beantwoording van deze voor de hand liggende vraag oenen wij even een blik op de kaart te werven, waarbij ons aanstonds de bijzondere ligging der door de Maleiers bewoonde streken opvalt; een gebied, dat als het ware de voorhof van den Indischen Archipel vormt. Hun ligging om de Straat van Malakka, sedert eeuwen de machtige verkeersader tusschen Z.-W. en Z.-O. Azië, maakte, dat deze streken van oudsher het doorgangsg gebied hebben gevormd voor de reizigersstroom, die zoowel uit het Westen als uit het Oosten de Indonesische eilandenwereld binnenvloede. Het groote emporium van Zuid-Azië,

*) In de „Itinerario, Voyage ofte Schipvaert naer Oost ofte Portugaels Indien”, 1596.

De derde vreemde macht, die zich ten slotte ook van het Maleisch heeft bediend werd gevormd door de Nederlanders, die op het einde der 16e eeuw hun intrede in Indonesië deden. Het was slechts een aansluiten bij bestaande toestanden, toen de Edele Compagnie zich bij haar contact met de bevolking eveneens van dit idioom als intermediair bediende. Hoezeer het Maleisch ook reeds tijdens de V.O.C. als de algemeene bemiddelingstaal bij uitstek gold, moge blijken uit hetgeen in de aanvang der 18e eeuw de bekende Ambonische predikant François Valentyn hierover in zijn verzamelwerk „Oud en Nieuw Oost Indiën” opmerkt*):

„Bahasa Malajoe, dat is de Maleytse taal”, zoo deelt deze zegsman ons mede „werd niet alleen op die Kust (n.l. die van Malaka), maar als een taal om makkelijker alomme te verstaan, en om bij allen te regt te geraken, geheel Indiën door, en in alle de landen van 't Oosten, eveneens als 't Fransch of Latyn in Europa, of als de Lingua Franca in Italiën, of in de Levant, gebruikt, zoodanig dat men, die taal kennende nergens zal verlegen staan, om dat ze zelf tot in Perziën toe, en verder aan die kant, en tot in de Philippines, van een groot gebruik en verstaanbaar is. Men houd hem voor een zeer slecht opgevoed mensch in 't Oosten, die deze taal niet verstaat.”

Ook de Calvinistische predikanten, die hun leer in de plaats der door den grooten Franciscus Xaverius en zijn volgelingen verspreide Roomsche-Katholieke geloofsbelijdenis plaatsten, bedienden zich van het Maleisch, terwijl de Bijbel eveneens in deze taal werd overgezet. Zoo werd het Maleisch, vooral in de „Grote Oost”, naast zijn algemeene functie nog in het bijzonder de taal van het Christendom, zooals het elders de taal van de Islam was. Het Maleisch der brieven aan inheemsche vorsten, contracten, bijbelvertalingen en andere schrifturen week, waar de samenstellers er van doorgaans wat beter ter tale waren, eenigermate af van het gesproken Maleisch, waarvan men zich in de omgang met voornamelijk lager geplaatste inheemschen bediende. Dit verschil werkte allengs het ontstaan van tweeërlei soort Maleisch in de hand. Een Maleische schrijftaal, die, hoewel vereenvoudigd en aangepast, aansloot bij de literaire schrijftaal van het oude Malakaansche rijk, en een Maleische spreektaal, die zich langzamerhand uit de meest noodzakelijke, beperkte en slechts zelden boven het alledaagsche uitgaande conversatie tusschen Europeanen en inheemsche bedienden van allerlei moedertaal ontwikkelde. Deze laatste vorm van het Maleisch, regionaal soms niet onbelangrijk verschillend (Java, Sumatra), is een grammaticaal zeer incorrect, in vorm goeddeels verlopen idioom, dat veel bestanddeelen uit het Portugeesch, het Javaansch, het Chineesch, het Nederlandsch en andere locale talen opnam en nooit meer dan een hulptaaltje, een soort huishoudelijk jargon is geworden. Dit is het beroemde pasar-Maleisch, het eenvoudige taaltje, dat men naar de communis opinio niet behoeft aan te leeren, waar het het onmiskenbare voordeel biedt, dat „wat je niet weet, zoo blijven kan”. Het behoeft ondertusschen geen betoog, dat het ook voor het gesproken woord aanbeveling verdient, deze al te groote sim-

pelheid te vermijden en zich ook hierbij te bepalen tot een, de schrijftaal benaderend, naar woordkeuze en grammaticale vormen correcter Maleisch.

II.

De Maleische schrijftaal mist de locale differentiatie van het pasar-Maleisch en draagt over het algemeen een uniform karakter. Deze taal, wel eens minder juist met de term Hoog-Maleisch aangeduid, verbreidt zich, mede door de toenemende onderwijsvoorziening, in steeds breder kringen der millioenen bevolking van Indonesië. Zich aansluitend bij de oude, literaire schrijftaal der klassieke Maleische letterkunde, heeft deze moderne vorm van het Maleisch zich niettemin in grammaticale structuur en vooral t.a.v. de overdadige en gezwollen uitdrukkingswijze niet onbelangrijk vereenvoudigd. Dit vereenvoudigings- en afslijtingsproces is overigens niet bij de moderne schrijftaal stil blijven staan. Ook hier vinden wij, voornamelijk in de in omvang steeds toenemende dagbladen, een neiging tot nog grotere vereenvoudiging, waarvan echter het resultaat niet zelden het boven besproken pasar-Maleisch benadelijk begint te naderen.

Vooral de vele door Chineezers geëxploiteerde Maleische bladen zijn wel eens geneigd zich van een taaltje te bedienen, dat bezwaarlijk anders dan met den term „ratjetoe-Maleisch” aangeduid kan worden. In de tijdschriften en de voortbrengselen der moderne Maleische literatuur, grootendeels uitgegeven door het Kantoor voor de Volkslectuur, wordt dit misbruik echter krachtig tegengegaan en vinden wij dan ook een in vorm en structuur veel zuiverder Maleisch. Een bijzondere moeilijkheid t.a.v. dit moderne Maleisch ligt in de weergave van talrijke, veelal abstracte begrippen, die, tot dien in de inheemsche maatschappij onbekend, eerst na de kennismaking met de Westersche cultuur hun intrede in het geestesleven der Indonesiërs deden. Vele Europeesche termen uit de sfeer van het bestuur, de rechtspraak, den staatsdienst, den handel, maar ook uit de gewone Westersche samenleving vonden in het Maleisch geen woorden, die hun betekenis meer of minder nauwkeurig konden weergeven. Hieraan wordt dan tegemoet gekomen hetzij door overname van den Europeeschen term, hetzij door naar bestaande modellen nieuwe Maleische woorden en uitdrukkingen te vormen.

Woorden als „sekitji” (schuitje), „sopi” (zoopje, borrel), „botol” (flesch) e.a., grootendeels benamingen van de eenvoudig-materiele dingen des dagelijkschen levens, werden reeds in den eersten Compagniestijd bij het Maleisch ingelijfd. Tot den steeds toenemenden stroom van woorden, waarmee in onze dagen het Maleisch verrijkt wordt, kunnen we rekenen termen als „sèrtipikat”, „koperasi”, „opisijl” (officieel), „otèl”, „maskapai”, „oto”, „tonil” en talloze andere, die grootendeels eerst met de zaak zelf de Indonesiërs bekend zijn geworden. Deze leenwoorden ontstaan vooral in die kringen van jongeren, waar men een levendige belangstelling heeft voor de Westersche cultuur en eigen bladen en periodieken uitgeeft. Dit typische karakter van het Maleisch wordt duidelijk geïllustreerd door een aan een modern Maleisch geschrift ontleenden zin als de volgende:

„Sturm und Drangperiode ini terkenal

sebagai (staat bekend als) zaman (tijd), „lösbandig” dalam ilmoe kesoesasteraanja (in de literatuurwetenschap)”, een zin, waarin behalve de Duitsche en Nederlandsche woorden, „zaman” en „ilmoe” leenwoorden uit 'het Arabisch en „kesoesasteraan” een deftige vertaling met behulp van Sanskritelementen is.

Een wel zeer sterk staaltje van klakkelooze overname geeft het volgende stukje uit een groot, te Batavia verschijnend Maleisch dagblad, dat zich nog wel meer malen tot voorvechter van een zuiverder Maleisch heeft opgeworpen:

„Fractie itoe menerangkan dalam Bat. Nbl., bahwa *plaatsvervanger* dari satoe *wethouder* tidak *impliceert* pada *vacature* jang terboekta, jang dia mesti djadi *opvolger*. Ini *onhandigheid* dan *onvoorzichtigheid* telah mendjakikan ikatan *fractie* berdasar pada tali jang *los*, sehingga Pasoendan bolèh memadjoekan *kandidaatja* sendiri, *zonder* meroesakkan *discipline* *fractie*, sebàb dengan *officieel* itoe *fractie* telah menerangkan tidak terikat apa-apa. Sebab itoe toean Atik Soewardi bakal dikandidaatkan clèh Pasoendan, satoe perboeatan jang dalam hal jang *normal* *zonder* *verklaring* *fractie* tadi bolèh dianggap *ondisciplinair*, tetapi sekarang dimana dengan *officieel* *fractie* itoe menoelis dalam Bat. Nbl. tidak *impliceert* pasal *opvolger*, maka bolèh *geoorloofd*.”

Het groeiende verzet tegen een dusdanige taalverminking begint echter geleidelijk aan effect te sorteren, zoodat „Maleisch” als in dit fragment hoe langer hoe meer tot het verleden gaat behooren. Ik citeer hier nog even in vertaling een uitspraak uit het tot de toonaangevende Maleische periodieken behoorende tijdschrift „Pandji Poestaka”, waarin t.a.v. deze kwestie stelling wordt genomen.

„Het is in het geheel niet onze bedoeling, om te verklaren, dat een zuivere taal volstrekt geen vreemde woorden mag gebruiken. Maar in het gebruik van vreemde woorden bestaan grenzen. De lezers moeten niet na het lezen van een artikel de overtuiging krijgen, dat het Maleisch een taal is, die geen woorden bezit. Woorden als „zonder”, „opvolger”, „geoorloofd”, „los” e.d. kunnen gemakkelijker door Maleische vervangen worden. Ondertusschen is er ook een groep van journalisten, die opzettelijk die vreemde woorden gebruiken, als het ware gelijk een jong meisje zich een bloem in het haar steekt, om de wereld haar schoonheid te toonen.”

„Maar”, zoo gaat „Pandji Poestaka” verder „de taal in de kranten is de levende bron voor de literatuur, omdat zij steeds veel dichter bij de taal staat, die in het dagelijksch leven wordt gebruikt. Maar om die levende bron te worden, moeten natuurlijk de journalisten ook een gevoel van verantwoordelijkheid bezitten t.a.v. de taal, die ze gebruiken. Laat ze er niet slechts een willekeurig gebruik van maken! En inderdaad is het in den laatsten tijd reeds eenigszins verheugend, om te zien, dat de journalisten zich langzamerhand bewust worden van hun verplichtingen in dezen. Geleidelijk aan wordt de taal in de dagbladen en tijdschriften beter en zuiverder en staaltjes als bovengenoemde komen hoe langer hoe minder voor. Indien wij het vergelijken met een zes, zeven jaar terug, zijn we wel eenige schreden vooruit geuitgang voort blijft gaan, is er reden om te hopen, dat het Maleisch, dat in de

*) Deel V—1, blz. 310.

kranten gebruikt wordt, weldra aange- gaan. En indien, zooals thans, deze voor- naam zal aandoen."

Tot zoover het tijdschrift „Pandji Poestaka" en inderdaad ziet men i.p.v. klakkelooze overname thans reeds hoe langer hoe meer nieuwe Maleische termen en uitdrukkingen, die, naar oude bestaande modellen gevormd, voor de vele tot dien in het Maleisch onbekende woorden de aequivalenten trachten te scheppen. Zoo vindt men bijv. voor „journalist", „djoeroe kabar" (letterk.: nieuws- kundige) naar het bestaande „djoeroe toelis" (schrijver); voor ons „vlieger", „pandai terbang" (letterk.: vliegkundige) naar het eveneens reeds van ouds beken- de „pandai besi" (ijzerkundige", smid);

„kebersihan", een samenstelling van het grondwoord „bersih" (schoon), duidt het begrip „hygiëne" aan, terwijl een „dokter kehormatan" (van het grondwoord „hor- mat" = eer) een „doctor honoris causa" aangeeft. Dat bij verscheidene woorden, met name de vele technische vaktermen op allerlei gebied, deze inlijving bij het Maleische vocabularium nog wel eens wat stroef kan gaan, laat zich licht den- ken, maar geleidelijk aan wordt op deze wijze het Maleisch toch verrijkt met tal- looze termen, waarvoor het oorspronke- lijk geen uitdrukkingsmogelijkheid bezat. Zoo ondergaat deze oude, Oost-Aziatische taal onweerstaanbaar den evolueerende invloed der Westersche cultuur; meer ontwikkelde Indonesiërs en Nederlanders

trachten haar tot een geschikt voertuig daarvoor te maken.

Deze moderne schrijftaal, waarvan het aanbeveling verdient haar, zij het in wat vereenvoudigden vorm, ook voor het ge- sproken woord te gebruiken, begint al- lengs de overhand te verkrijgen en zich tot een standaard-Maleisch te ontwikke- len, dat als vertolker van de gedachten en gevoelens, die in den geheelen Archi- pel leven, terecht „Bahasa Indonesia" heet, en op weg is, de koinè der Indone- sische eilandenwereld te worden.

Het feit, dat in 1940 het Maleisch op de Indische Middelbare scholen werd in- gevoerd, is een der verheugende aanwij- zingen, dat ook de overheid zich hiervan ten volle bewust is. Br.

Uit de West

De Goud-nijverheid

De geschiedenis der Guyana's van de oudste tijden was die der goudzoekers. Fabelachtige rijkdommen schenen in de binnenlanden verborgen. In de 2de helft der 16de eeuw bewoog het verhaal van El Dorado tal van gelukzoekers om de Guyana's te onderzoeken en in 1595 trok Sir Walter Raleigh de Orinoco op om den vergulden koning op te sporen en zijn schitterende stad bij het meer van Parima. Eldorado of El Dorado (Spaansch voor vergulden man) is oorspronkelijk de naam van den beheerscher van een fabelachtig rijk land in Zuid-Amerika, wiens kleeding uit goudstof bestond, doch later de naam van het land zelve. Von Humboldt maakte onderscheid tusschen twee Dorado's, een in het Andesgebergte (het tegenwoordige Columbia) en een in het Zuidelijk ge- deelte aan het zoutwatermeer van Parima. De hoofdstad met haar gouden daken heette Manao del Dorado. Spanjaarden, Duitschers, Engelschen, Franschen en Ne- derlanders ondernamen tochten om het goudland te vinden..... maar nimmer vonden.

De eerste poging werd in Suriname ge- daan onder het bestuur van gouverneur Van Aerssen van Sommelsdijck (1683— 1688), die in 1697 een officier met drie soldaten uitzond om dat meer van Parima op te sporen en die eerst na zijn dood terugkeerden. De volgende pogingen wa- ren die onder gouverneur De Goyer (1710—1715) in den Parnassusberg op Bergendal, evenmin met goed gevolg en die onder gouverneur De Mahony (1716— 1717). In dezen Parnassusberg werkten Duitschers als mijnwerkers in het Berg- werk „Trouw op God".

Voor rekening van de Sociëteit van Su- riname wendden in 1729 wederom Duit- schers pogingen aan tot het opsporen van goud en andere mineralen en 10 jaar later opnieuw. Onder gouverneur Mauricius (1741—1751) werd een ernstiger poging gewaagd, toen aan Wilhelm Hack een oc- trooi voor 12 jaren verleend werd om het onderzoek te doen en men richtte de ge- octroyeerde Surinaamsche Mineraal Com- pagnie met zetel te Amsterdam op. Ook deze poging was geen geluk beschoren. Na f 80.000 te hebben uitgegeven werd de onderneming in 1745 ontbonden. De belangstelling voor dit edele metaal sluim- erde bijna een eeuw, totdat Dr. F. Voltz de aandacht op zekere gesteenten vestig- de en een Engelschman, J. Rosenberg, in 1860 pionierswerk verrichtte. In 1870 wordt aan de New York Gold Mining Co.

voor 50 jaren een concessie verleend, die in 1874 vervallen verklaard werd. Het Su- rinaamsche bestuur zond daarna den gou- venements-secretaris P. Alma naar de grensrivier de Marowyne om den stand van zaken op te nemen. Na zijn gunstig rapport heeft gouverneur C. A. van Sype- steijn op 1 Februari 1875 de eerste con- cessie uitgegeven en een goudverordening komt tot stand.

In den loop der jaren daarna werden tal van goudmaatschappijen opgericht, waarvan vele zwendelmaatschappijen, die na korten tijd te niet gingen, groote kapita- len verspeelden en den naam Suriname geen goed deden. Met bijna onoverkome- lijke moeilijkheden werden machinerieën naar het binnenland vervoerd en veelal nimmer gebruikt. De verroeste overblijf- selen kon men nog vele jaren in het oer- bosch terugvinden!

Langs de rivieren en kreken, vooral langs de Marowynerrivier en neven-rivieren wordt goud gevonden. De ontginning ge- schiedt op kleine schaal, door wassching van den goudhoudenden grond met „sluice" en „longtom", met baggermo- lens, hydraulisch en met stampbatterijen. De terreinen, waarop de goudwinning, krachtens een concessie van het gouver- nement, plaats heeft, noemt men „placers".

De bezwaren aan het goudzoeken en aan de ontginning verbonden zijn vele, omdat de goudvindplaatsen meest ver van de bewoonde streken zijn gelegen, waarheen geen wegen leiden, zoodat men soms dagen, ja weken lang, in een open vaartuig langs de rivieren, over stroom-

versnellingen en watervallen moet wor- den geroeid. Ook veroorzaakt het klimaat in het binnenland veelal ziekten.

Vandaar de poging van gouverneur Lely, die 1903 het bestuur aanvaardde, om een spoorweg te doen aanleggen van Paramaribo, lang 175 K.M. De exploitatie tot Republiek ving 28 Maart 1905 aan en in 1912 was deze spoorlijn tot het eind- punt Dam aan de Sarakreek voltooi- d. Toch heeft ze de goudindustrie niet tot bloei gebracht, integendeel, het bedrijf werd meer en meer ingekrompen en nog slechts een gedeelte wordt thans gebruikt.

De bedrijfsvorm is tegenwoordig het kleinbedrijf. Van een opbrengst van 1200 K.G. per jaar in 1908 is de productie tot 400 K.G. gedaald, maar in de driekwart eeuw van haar bestaan leverde zij toch een waarde van bijna 60 miljoen gul- den op.

Het onderzoek van terreinen noemt men prospecteeren. Men betaalt aan het gou- vernement een gering concessiegeld per H.A. en een kleine belasting per gram in de stad aangevoerd goud. Dat er in het land toch goede vindplaatsen zijn, is in 1932 gebleken, toen opzienbarende vond- sten werden gedaan op plaser De Jong, welke een heele beroering veroorzaakten. Men vond daar toen 40 K.G. ter waarde van bijna f 60.000!

De goudproductie bedroeg in de oor- logsjaren 1940—1945 : 495.194 gram in 1940; 390.754 gram in 1941; 245.182 gram in 1942; 180.234 gram in 1943 en 177.993 gram in 1944. Zij gaat dus sterk achteruit.

F. O. D.

WATERFORT VAN DE BUITENZIJDEN GEZIEN — CURAÇAO.

Echo's uit de Perswereld

De Indische Paragraaf van de Troonrede:

Uiteraard heeft de Troonrede, door H. M. de Koningin op Dinsdag 20 November j.l. uitgesproken, voor de Nederlandsche dagbladers stof in overvloed opgeleverd voor uitgebreide commentaren. Voor zover deze de „Indische paragraaf” in de Troonrede betreffen, — waarvan men den tekst op blz. I van deze aflevering vindt afgedrukt — laten wij hier de meening van enkele bladen volgen.

De „Nationale Rotterdamse Courant” van 20 November betuigt haar instemming met de paragraaf en teekent het volgende aan:

„De centrale gedachte is, dat het te voeren beleid er toe moet strekken „de toekomst te redden, de toekomst van een Gemeentebest, gebouwd op de vrijwillig aanvaarde saamhoorigheid der Rijksrelen”. Dat herstel van de orde daartoe onmisbare voorwaarde is, spreekt vanzelf; het leven van de talloze Nederlanders en Indonesiërs is hiermede rechtstreeks gemeed. De taak om de toenemende anarchie te bestrijden rust thans in de eerste plaats op onze Engelsche bondgenooten, doch de door minister Attlee gisteren afgelegde verklaring onderstreept nog eens het Engelsche standpunt, dat het aan Nederlanders en Indonesiërs wordt overgelaten gezamenlijk den weg naar een gelukkiger toekomst te vinden. Dat deze weg een constitutioneele moet zijn, wordt op gelukkige wijze tot uitdrukking gebracht. Het is onze vurige hoop, dat de thans op gang zijnde besprekingen in een geest van bezinning worden voortgezet, opdat de Rijksconferentie spoedig bijeen kunne komen om in haar aanbevelingen een voor ieder der Rijksdeelen aanvaardbaren grondslag voor den staatkundigen herbouw van ons Koninkrijk te leggen. Aanvaardbaar voor ieder der Rijksdeelen, derhalve ook voor Suriname en Curaçao die zulke kostbare bijdragen in den strijd voor de bevrijding van de dictaturen hebben geleverd. De in de Grondwet te brengen wijzigingen zullen zich naar het oordeel der Regeering intusschen ook tot het Moederland moeten uitstrekken. Moge de in te stellen staatscommissie daarbij vooral aandacht schenken aan de denkbeelden, die een zuiverder werking van het parlementaire stelsel beoogen.”

De „Maasbode” van denzelfden datum commentarieert de betreffende passage als volgt:

„Een tweede omstandigheid, die de lengte der Troonrede niet onaanzienlijk beïnvloedde, ligt in den kritieken toestand, waarin zich juist op het oogenblik het Rijk in zijn geheel bevindt. De gebeurtenissen op Java bedreigen niet alleen nu nog, na den oorlog, het leven van talrijke Nederlandsche kinderen, vrouwen en mannen; zij bedreigen ook de Rijkseenheid zelf, zij bedreigen den band tusschen Nederland en Indië. Niet slechts doordat zij het gevaar oproepen, dat die band staatkundig wordt doorgesneden — wanneer de teekenen niet bedriegen mag dat gevaar wel als bezworen worden beschouwd — maar méér nog, doordat zij het groeiende vertrouwen tusschen Nederland en

Indonesië een gevoeligen slag dreigen toe te brengen. Dat alleen reeds zou en voor Nederland en voor Indonesië noodlottig zijn.

Daarover mocht de Troonrede niet zwijgen.

Zij moest — gelijk zij inderdaad doet — de goede verstandhouding, het wederzijdsch vertrouwen nieuwen steun geven, door de uitdrukkelijke officieele bevestiging van het koninklijk woord, midden in den tijd der bezetting uit Londen op een zoo ónofficieele plaats als een studio van de B.B.C. gesproken.”

„De Nieuwe Nederlander” vindt het „naar het hart van ons volk gesproken dat de Troonrede ruime aandacht wijdt aan de gebeurtenissen op Java. Het stemt tot voldoening, dat de regeering blijft vasthouden aan de gedachte van de vrijwillig aanvaarde saamhoorigheid der Rijksdeelen.”

„De Waarheid” van 21 November schrijft, dat de uitvoerigheid der Troonrede den indruk wekt „alsof door veel woorden moest worden goedge maakt, wat in feite ontbrak”, en elders: „Ernstiger nog zijn de klanken met betrekking tot Indonesië. Tegen den achtergrond van de herhaalde belofte der vrijwillig aanvaarde saamhoorigheid staat de sombere dreiging van „onvermijdelijk leed” bij het herstel der „orde”. Het staatsstuk, dat uitgaat van de gedachte, dat „het verzet tegen den vijand ons thans onze vrijheid als een recht doet aanvaarden erkent op grond van dezelfde motieven de vrijheid van Indonesië niet. Wat moet men bovendien denken van een „vrijwilligheid”, die op de puinhopen van gebombardeerde steden wordt afgedwongen?”

De R. V. D. over de besprekingen met Sjarir:

Tenzelfder tijd klinken de „echo's uit de perswereld” over het nieuwe „kabinet” van Soetan Sjarir. De Regeeringsvoorlichtingsdienst schrijft hierover het volgende:

„Veel weken lang heeft de grondslag voor vruchtbare samensprekingen met indonesische politieke leiders ontbroken. De vorige leiders waren ook nog te nauw verbonden met de oplopende propaganda tegen de Nederlanders en de daaruit voortvloeiende geweldplegingen, afgezien van de collaboratie met de Japanners.

Thans wordt bericht, dat de eerste bijeenkomst met den heer Soetan Sjarir en zijn groep geen duidelijk resultaat heeft opgeleverd.

Dit valt zeker te betreuren, maar men beseft in Nederlandsche regeeringskringen zeer wel de moeilijke positie, waarin deze leiders verkeerden. De taak, die zij op zich genomen hebben om de nationale beweging ervan te overtuigen, dat voor Indonesië samengaan met Nederland noodzakelijk blijft, is geen lichte. Het beteekent, dat de beweging zich weder verzoent met het Koninkrijk, ondanks de omstandigheid, dat de massa in andere richting is opgezweept en de noodzakelijke maatregelen tot ordeherstel en beveiliging der Nederlanders de gevoelens onvermijdelijk verscherpen.

Te betreuren valt, dat telkens opnieuw, ook na bekendmaking van een gedetailleerd hervormingsschema, het geluid wordt gehoord, dat de Nederlanders geen verdergaande staatkundige toezeggingen willen doen. Het is niet redelijk van ons te verwachten, dat wij bij elk nieuw contact een stap verder gaan. Wij wenschen het Koninkrijk te reconstrueeren op realistische en rechtvaardige grondslagen. Het kader, waarin die reconstructie door hare majesteit is geplaatst, dit wil zeggen in kern: zelfregeering voor inwendige aangelegenheden en volledig deelgenootschap in het koninkrijk, is niet vaag, zooals men het probeert voor te stellen, maar ruim. Ruim genoeg, dunkt ons, om het de moeite waard te maken aan de ronde tafel plaats te nemen. Wij staan open voor constructief overleg, niet voor een loven en bieden, waarbij men telkens verdere concessies pogt uit te lokken.”

De buitenlandsche bladen commentarieren meer den feitelijken toestand, dien zij over het algemeen slechter en slechter zien worden.

De correspondent van de „Times” schrijft, dat de toestand op Java van kwaad tot erger” gaat. Over het terugtrekken der Nederlandsche inheemsche troepen uit Batavia zegt hij, dat zij niet meer onder gezag stonden van hun Nederlandsche officieren en dat ongetwijfeld hun „schietslustigheid” veel kwaad gedaan heeft.

„Niettemin is het een betreurenswaardige zaak” zoo schrijft hij verder „aangezien dit besluit door de Ambonneezen niet zal worden begrepen en de Nederlanders het als een nieuwe slag in het gezicht zullen beschouwen.” „Slechts eenige honderden bewapende Nederlanders zullen in Batavia achterblijven.”

Ook de correspondent van de „News Chronicle” schrijft dat de toestand in een snel tempo verslechtert. „I. Soekarno, het hoofd van de Indonesische „Republiek” heeft reeds lang geleden zijn recht op leiderschap verspeeld, omdat hij niet in staat is gebleken de wetten en de orde te handhaven”. De „Manchester Guardian” eischt, dat „Attlee ons duidelijk zegt, dat Frankrijk en Nederland zelf soldaten zullen zenden om hun eigen belangen te behartigen of dat wij anders de onzen zullen terugtrekken.”

„De Indische rubriek.”

Het „I. V. I. O.”, stichting voor volksontwikkeling, gevestigd in Amsterdam, Westeinde 13, welke instelling reeds een groot aantal schriftelijke cursussen op velerlei gebied onder het leergierige deel van ons volk heeft gebracht, kondigt thans een nieuwe schriftelijke leergang: „Journalistiek” aan, waarvoor een aantrekkelijk prospectus werd uitgegeven, bevattende o.m. de namen der medewerkers onder wie men vele leidende figuren uit de huidige journalistiek aantreft.

Goede journalisten worden niet gemaakt, maar geboren en in het prospectus wordt ruiterlijk erkend, dat zelfs het „I. V. I. O.” aan dit feit niets kan veranderen. Het kan echter wel, — zoo wordt er aan toegevoegd — den aspirant-journalist „met aanleg” de beste voorlichting bieden, die er in ons land bestaat. Dat het de stichting hierbij ernst is, bewijzen de keuze van haar medewerkers en de indeeling van de stof.

Toch constateeren wij een hinderlijk haat in dezen leergang voor zoover wij dien aan de hand van dit prospectus kunnen beoordeelen. Verscheidene belangrijke rubrieken van een dagblad worden er in opgesomd, maar de toch zeker niet onbelangrijke rubriek „Indië” ontbreekt en onder de medewerkers treffen wij geen enkelen Indischen collega met erkende reputatie aan.

Vóór den oorlog mocht reeds worden vastgesteld, dat bij de toonaangevende dagbladen de groote belangrijkheid van een goed geredigeerde Indische rubriek terdege werd ingezien. Straks, wanneer Indië, opgenomen in het gemeenebest, alleen reeds op het gebied der wereld-economie een rol van de allergrootste betekenis zal gaan vervullen en de wederzijdse waardeering tusschen Nederland en Indonesië een factor zal vormen van ingrijpend belang, zal de Nederlandsche dagbladpers, meer dan ooit te voren, behoefte hebben aan een staf van op Indisch gebied deskundige journalisten niet alleen, maar het zal zelfs noodig zijn, dat ook de leiders van andere rubrieken, die van Binnen- en Buitenland en van de Economische rubriek, om enkele der voornaamste te noemen, over een uitgebreider Indische kennis beschikken dan tot heden het geval is geweest. Ook in deze richting zou het „I. V. I. O.” wellicht goed werk kunnen doen, gezien de breede basis waarop het dezen leergang heeft opgebouwd.

Wie meer omtrent dezen cursus wil weten, vrage het prospectus aan.

(Vervolg van pag. 10)

Buitenzorg. Het fascinerend beeld echter van dit gewas, zooals het in het intense licht der volle maan als het ware fosforiseerend in overdaad bloeide, door geen menschenhand ooit beroerd, hield mij tijden lang in stomme verbazing en bewondering bevangen.

Zonder de minste belangstelling voor het gansche verdere jachtgeheuen, aanvaardde ik tenslotte den terugweg naar mijn gezelschap. Al mijn gedachten bleven dien heelen nacht bij het magisch beeld verwijlen van Java's reuzenorhidee bloeiend in een oneindigheid van volle maan.

Wetenswaardigheden van Curaçao

Wist Gij.....

dat de SANOC (steun aan oorlogsslachtoffers op Curaçao) 2½ ton heeft bijeengebracht voor een tehuis voor oorlogsinvaliden, de SANOC op Aruba 100.000 gulden voor een nader aan te geven doel en de CEPIM een half miljoen voor hulp aan gezinsleden van petroleum-employees?

dat sedert 1944 alle charitatieve activiteit gecoördineerd is in het Curaçaosche steuncomité, dat een bedrag van bijna een half miljoen bijeen heeft?

dat er ernstige pogingen in het werk gesteld worden voor een krachtiger hervatting van de goudwinning op Aruba?

dat de Amerikaansche marinebasis te Willemstad door het Curaçaosche gouvernement voor 175.000 dollars is overgenomen?

dat op Curaçao, bij de Staten een verordening in behandeling is voor de oprichting van een Rechtsschool te Willemstad?

dat in 1875 een Kamerlid in Nederland in overweging gaf deze barre rots maar voor een prijsje, aan wie ze hebben wilde, te verkoopen en dat het nu het bloei-

endste en meest welvarend deel van het koninkrijk der Nederlanden is?

dat de Amerikaansche maatschappij Lago Oil Company, 10.200 employés in dienst heeft op Aruba?

dat het ambtenarencorps op Curaçao 3.535 personen groot is?

dat de Compagnie zich eertijds weinig aan het onderwijs liet gelegen liggen en meende blijkbaar al genoeg te hebben gedaan door een schoolmeester, tevens voorzanger en aanspreker aan te stellen. Dat sedert de vestiging der Nederlanders op Curaçao het onderricht de Curaçaosche jeugd aan die eene kracht was toevertrouwd en dat, nadat die plaats vele jaren onbezet was geweest, gouverneur Jan Rodiers (eigenlijk geheeten Jean Isai Cairis Rodier de la Brugiere, in Anduze, Languedoc geboren) in 1764 Geert Spanjer aanstelde als schoolmeester op een inkomen van 200 Ps 's-jaars, terwijl diens voorgangers Laurents Pietsz en Jan Bliet 250 Ps hadden genoten. Dit bedrag werd oorspronkelijk uit de garnizoenskas, later, in 1766, ten laste der familiegedelen betaald. Thans heeft Curaçao Middelbaar Onderwijs?

Een Nederlandsche officier, die zoojuist als een der eerste gerepatrieerenden uit Nederl. O.-Indië te Rotterdam arriveerde, bracht als een herinnering aan de jaren, die hij doorbracht in een krijgsgevangenkamp op Sumatra zijn nummerplaatje uit het kamp mede. Het teeken links boven geeft de nationaliteit aan; in dit geval staat er dus: „Nederlander”. Het teeken rechts boven geeft den rang van den gevangene aan.

Er is aan dit nummerplaatje een aardig verhaal verbonden. Kort nadat de plaatjes waren uitgereikt (die op de linkerborst gedragen moesten worden) vestigde een medegevangene de aandacht van den officier op de cijfers 1.9.4.5. Hij zei: „Dit kan wel eens het jaar de. ne-

vrijding zijn!”

— Zeker — zei de officier; en dan geeft het cijfer de maand aan; dus „Augustus”.

Toen de officier later in een kamp van Engelsche krijgsgevangenen terecht kwam, werd dit plaatje beroemd om de voorspellende cijfers.

Men had in het kamp een illegale radio en bleef daardoor op de hoogte van de verliezen der Japanners. Toen men op een keer weer over de cijfers op het plaatje sprak, zei de officier: — Ik wil de voorspelling uitbreiden. — Wij zullen bevrijd worden op 19-9-'45!.....

Welnu..... Op 19 Augustus 1945 deelde de Japansche commandant aan de krijgsgevangenen mede, dat de oorlog ten einde was.....!

† Die van ons heen gingen .....

Zij lieten in hun arbeid het spoor van hun leven na

De oogst van den Dood was in de achter ons liggende jaren ontstellend groot. Het oorlogsgeweld, de terreur van den meedogenloozen bezetter, de honger maakten hem het werk licht. Behalve deze slachtoffers, die vaak onder de meest dramatische omstandigheden uit ons midden werden weggerukt, sloten anderen voorgoed de oogen in de zwaarwegende rust van een schemerdonkere sterfkamer. Zij stierven ver van hun land, waarvoor zij zoolang het dag was, hebben gearbeid en het bericht van hun heengaan bereikte maanden, vaak jaren later den kring hunner getrouwen waarin zij vroeger verkeerden. Een enkele maal gaf de Duitsche bezetter de Nederlandsche dagbladers toestemming in een bericht van drie regels het heengaan van een dezer voortreffelijken te vermelden, maar in de meeste gevallen was het verboden: hun namen wekten de herinnering op aan de beste eigenschappen van ons volk, aan kunde, karakter, aan beleid en ondernemingsgeest en zooiets geviel den vijand slecht. Zoo is het moeilijk, dat velen in ons land zelfs nu nog niet bekend zijn met het feit, dat Indische figuren, die ontzaglijk veel voor Nederland en Indonesië hebben gedaan, dat mannen als Soejono, als P. H. W. Sitsen, als mr. G. H. C. Hart, om er enkelen te noemen, voor goed in de oorlogsjaren van ons zijn heengegaan. Zij gingen in alle stilte, zij werden journalistiek niet uitgeluid. In onze kolommen willen wij enkelen van hen herdenken, die in hun arbeid het onuitwisbare spoor van hun leven hebben nagelaten.

Raden Ario Adipati Soejono stierf ver van zijn dierbaar geboorteland. Hij overleed in het laatste oorlogsjaar in Londen, waar hij deel uitmaakte van onze regering en waar hij, met zijn groote deskundigheid en rijke ondervinding, ontzaglijk veel werk ten dienste van Indië en Nederland heeft verzet. In Januari 1940 werd hij benoemd tot lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, een benoeming die groote voldoening schonk, zoowel in Indië als in het Moederland en in het bijzonder in Den Haag, waar hij een reeks van jaren woonachtig was en waar hij zich tal van vrienden had gemaakt.

Raden Ario Adipati Soejono, zoon van een Regent van Toeloenganoeng, werd op 31 Maart 1886 te Toeloengagoeng geboren. Hij bezocht daar de eerste klassen van de lagere school; de hogere klassen doorliep hij te Soerabaia, waar hij ook de H.B.S. bezocht en waar hij met succes van deze inrichting eindexamen deed.

Geboren uit een Regentenfamilie, wenschte ook hij het Nederlandsch-Indische Gouvernement te dienen en hij liet zich inschrijven aan de, toenmaals bestaande, afdeling van het gymnasium Koning Willem III te Batavia, welke inrichting opleidde voor het groot-ambtenaarsexamen. Met goed gevolg legde hij in 1908 dit examen af. Kort daarop trad hij in Gouvernementsdienst en wel bij het Binnenlandsch Bestuur. Na enkele lagere rangen te hebben bekleed, stelde men hem ter beschikking van den assis-

tent-resident van Magelang. Als zoodanig bekleedde de heer Soejono de functies van mantri-politie en van assistent-wedono. In 1911 werd hij benoemd tot wedono van Kedojo, in Blitar, en in 1914 tot wedono van Pare. Reeds in 1915 volgde zijn benoeming tot Regent van Pasoe-roean, welke voorname functie hij tot 1927 bekleedde. Van 1920 tot 1930 was de heer Soejono, met onderbreking van circa anderhalf jaar, lid van den Volksraad waarin hij zitting had als vertegenwoordiger van den Nederlandsch-Indischen Vrijzinnigen bond, het zgn. associatieverbond.

In 1930 vertrok Soejono naar Nederland met een studieopdracht, welke, ofschoon zoo ruim mogelijk aangegeven, voornamelijk lag op het gebied der landbouw-economie. Tijdens deze studieopdracht was hij in Juni 1930 ook aangewezen als technisch adviseur van de Regeeringsgroep der Nederlandsche delegatie voor de arbeidsconferentie te Genève en in September van hetzelfde jaar werd hij aangewezen als plaatsvervangend lid van de Nederlandsche delegatie bij de Assemblée. In 1931 keerde hij terug naar Nederlandsch-Indië en kreeg toen wederom zitting in den Volksraad.

Drie jaar later vertrok de heer Soejono opnieuw naar Nederland ten einde daar de functie te bekleeden, eerst als plaatsvervangend lid en sedert Januari 1939 als gewoon lid, van de Nederlandsche delegatie bij het Internationaal rubber regulations committee. Van 1927 tot '30 en van 1931 tot '34 was de heer Soejono tevens lid van het College van Gedelegeerden uit den Volksraad. In Juni 1935 werd hij aangewezen als technisch adviseur van de Regeeringsgroep der Nederlandsche delegatie bij de arbeidsconferentie te Genève. Verder was hij in de jaren '36 en '37 lid van de commissie-Rutgers voor de economische samenwerking tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië.

Wij moeten ons gaan beperken in het toch al reeds beknopte overzicht van dit rijke en werkzame leven, maar wij willen toch ook nog releveeren, dat de heer Soejono deel heeft uitgemaakt van de Nederlandsch-Indische groep bij de Union interparlementaire en wel op de conferenties van Juli 1930 in Londen, Augustus 1938 in Den Haag en in dezelfde maand van het daaropvolgende jaar in Oslo. Sinds October 1936 was de heer Soejono ondervoorzitter van de te Amsterdam gevestigde rubber-stichting, welke zich speciaal bewoog op research-gebied.

In October 1938 vertrok hij naar Nederlandsch-Indië, in opdracht van de Nederlandsche regering voor het maken van een oriëntatie-reis, speciaal betreffende den toestand van de inheemsche rubbercultuur. Tijdens zijn vele functies en zijn lidmaatschap van den Volksraad hebben vooral landbouw-economie, onderwijs en Binnenlandsch Bestuur de aandacht van den heer Soejono gehad. Hij vertoefde weer in Den Haag toen op 10 Januari 1940 zijn benoeming uitkwam tot lid van den Raad van Ned. Indië in de plaats van prof. dr. R. A. Hoesin Djajadiningrat. Toen hij met de „Dempo” in Februari van dat jaar naar Indië vertrok kon hij nog niet voorzien dat zijn verblijf aldaar van zoo korten duur zou zijn. Hij wist Londen te bereiken, waar hij, zooals reeds gezegd in de Regeering werd opgenomen.

Wanneer wij op den levensweg van Soejono terugzien, op de vele hooge functies welke hij heeft vervuld en waarin hij zich geheel heeft gegeven in het belang van de groote gemeenschappelijke rationale zaak, dan mogen wij in zijn arbeid, juist op dit oogenblik, de gelukkige manifestatie zien van de Rijksgedachte, door hem uitgedragen niet op het gebied der persoonlijke en politieke ambities, maar op dat van het algemeen welzijn, dat hij, zonder luidruchtige leuzen, in den meest positieven en opbouwenden zin, heeft gediend tot op den laatsten dag van zijn vruchtbaar leven.

